

Tema Editörlerinden...

Türkiye demokrasisinin gelişimindeki en sorunlu konulardan biri düşünce ve ifade özgürlüğü olmuştur. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü sağlama ve koruma amacını ifade eden milli güvenlik endişesi, her zaman kişi hak ve özgürlüklerini, ulusaltı toplulukların kültürel haklarını kısıtlama gerekçesi haline getirilmiştir. Anayasal düzenlemeler, kanunlar, yönetmelik ve tüzükler milli güvenlik endişesiyle yapıp yorumlanarak; bağlı olunan uluslararası hukuk, devletin çıkar ve korkuları üzerinden okunarak, insan hak ve özgürlüklerinin temeli olan düşünce ve ifade özgürlüğü kısıtlanmıştır. Cumhuriyet tarihi boyunca bu kısıtlamalarla en yoğun biçimde karşılaşılan alan, basın-yayın, çağdaş deyimle medya olmuştur.

Bugün basın ve ifade özgürlüğü ihlalleri çok ciddi boyuta ulaşmış durumda. Gazetecileri Koruma Komitesinin (*Committee to Protect Journalists-CPJ*) raporuna göre halen 76 gazeteci hapisteye ve bunların 61'i doğrudan gazetecilik faaliyetleri ile ilgili olarak cezaevinde tutuluyor. Türkiye medyasında, eleştirel görüşleri sistematik biçimde bastırılan bir anlayış ve politika giderek hâkim hale geliyor. Gazetecilere karşı bir yandan baskıcı yasalarla devlete karşı suç işlemek, Türklüğü aşağılamak, yargılamayı etkilemek gibi ithamlarla kovuşturmalar ve tutuklamalar gerçekleştiriliyor; diğer yandan medya profesyonellerinin ve çalışanlarının saygınlığına saldırmak, kamuoyu önünde köşe yazarlarını uyarmak, televizyon dizileri ve mizah dergileri gibi popüler yayınlara müdahale etmek gibi farklı baskı yöntemlerinin kullanımı gittikçe yaygınlaşıyor. Bu doğrudan ve dolaylı baskılar medya içeriklerinde çoğulcu temsili olanaksızlaştırıyor ve farklı kimlik ve yönelimleri, kültürel ve dinsel toplulukları kamusal alanda görünmez kılıyor, onların söz ve talepleriyle demokratik katılımını engelliyor.

Devletin ve hükümetlerin medyada ifade özgürlüğünü sınırlayıcı doğrudan ve dolaylı müdahalelerine, eklenmesi gereken başka bir güç daha var: sermaye. Medya sahiplerinin, medyadaki düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı etkileri de hesaba katıldığında ortaya daha da karanlık bir tablo çıkıyor. Bilgi ve düşünceyi kişisel ya da kurumsal çıkarlara teslim olmadan özgürce üretmek ve yaymak, devletten ve sermayeden belli oranda özerk olabilmeyi, iş güvencesini ve sosyal haklara sahip olmayı gerektirir. Oysa Türkiye’de bugün medya emekçilerinin büyük bir kısmı iş güvencesinden yoksun. Güvencesiz ve esnek çalışma koşullarının hâkim olduğu ve medya organları arasında yıkıcı bir rekabetin yaşandığı medya endüstrisi içinde, temel hak ve özgürlüklere saygılı, kamusal sorumluluk anlayışıyla, habercilik yapmak, program üretmek giderek imkânsızlaşıyor.

2002 seçimlerinden bugüne AKP hükümetleri, medyada düşünce ve ifade özgürlüğünü sınırlandıran resmi ve gayri resmi politik baskıları nedeniyle çeşitli biçimlerde sıkça eleştirilmiştir. Söz konusu eleştiriler, son birkaç yıl boyunca izlediğimiz müdahaleler nedeniyle haklı olarak yoğunlaşmıştır. Özellikle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın giderek otoriterleşen bir yönetim anlayışını ve üslubunu benimsediği yönündeki eleştirilere paralel, patronlarıyla, muhabirleriyle, köşe yazarlarıyla ve yöneticileriyle medyayı hedef alan anti-demokratik müdahaleler giderek yükselmiştir.

Geçtiğimiz Mayıs ayının sonunda başlayan ve farklı biçimler alarak halen süren, Gezi Parkı Direnişinin ya da kimi muhalif çevrelerin adlandırmasıyla 'Gezi İsyanı'nın, AKP hareketinin ve/veya siyasi iktidarın ve özellikle Başbakan Erdoğan'ın medyada düşünce ve ifade özgürlüğünü hedef alan otoriter yanını, en açık haliyle gözler önüne serdiği söylenebilir. Taksim Gezi Parkındaki ağaçların sökülmesine karşı başlayan eylemler, AKP'nin son birkaç yıl boyunca yoğunlaşan, kentleri neoliberal ve yaşam tarzlarını muhafazakâr bir düzenlemeye tabi tutma ısrarına yönelik genel bir protestoya dönüştü ve tüm metropollerde sokak eylemleri haline geldi. Bu eylemlere siyasi iktidarın verdiği karşılık, giderek artan polis şiddeti ve ayrımcı bir nefret söylemi oldu. Eylemler boyunca protestoların hedefinde sadece, hükümet ve başbakan yoktu. Bu toplumsal muhalefet eylemlerini ve polis şiddetini görmek ve göstermek yerine, penguen belgeseli, yemek programı ya da niteliksiz eğlence programları yayınlayan medya ve özellikle haber medyası farklı biçimlerde protesto edildi. Bunlar televizyon kanalları önünde kitlesel protesto eylemleri yapmaktan, sabah programlarına telefonla katılıp gezi direnişine dikkat çeken mesajlar vermeye, sosyal medyada anaakım medya ile dalga geçen içerikler oluşturup yaymaya kadar çeşitlendi. Anaakım medya protestoları görmezden gelmeyi daha fazla sürdürmedi elbet ancak siyasi iktidarın ve sermayenin güdümünden de azade olamadı. Türkiye Gazeteciler Sendikasının ayrıntılı raporuna göre, Gezi Direnişi eylemlerinin başladığı 27 Mayıs 2013'ten Temmuz sonuna kadar gazete ve televizyonlarda büyük kısmı haberci olan 59 medya çalışanı işinden atıldı ya da çalıştığı kurumun protestolarla ilgili yayın politikasına uymadığı için istifa etmek zorunda kaldı. 13 medya emekçisi Gezi Parkı olayları esnasında zorunlu izne çıkartıldı. Gezi olayları sırasında TMSF'nin el koyduğu Çukurova grubuna bağlı Show TV, HaberTürk kanalının sahibi olan Ciner Grubuna satıldı ve haber kadrosu büyük oranda zorunlu izne çıkartıldı. Yine Çukurova grubundan TMSF'ye devrolan Akşam Gazetesinin genel yayın yönetmeni, muhabir ve yönetici kadrosu önemli oranda değiştirildi.

Geleneksel ve anaakım medyanın özgürlüğünü oldukça daraltan bu müdahalelere karşı, Gezi Direnişi hareketi kendi alternatifini yaratmaktan geri

kalmadı. Eleştirel söz ve bilgi, Türkiye toplumsal hareketlerinde şimdiye dek pek görmediğimiz bir biçim ve mecra buldu: mizah ve sosyal medya. Mizah, bugüne kadar tanık olmadığımız oranda politik muhalefetin dili haline geldi. Sosyal medya ise, Facebook ve Twiter ile anında haberleşmenin ve siyasi iktidarın açıklamalarına karşı etkili cevaplar üretmenin mecrası oldu. Gezi isyanları başlamadan önce, Türkiye’de 1.8 milyon olan Twitter kullanıcı sayısı, 1,5 ay sonra eylemler durduğunda 10 milyona ulaştı.¹ Öyle ki başbakan sosyal medyayı “baş belası” ilan etme noktasına geldi. Protestolara katılan ve anaakım medyanın haberciliğinden rahatsız olan eylemciler, akıllı telefonlar ile sokak ve meydanlardan internet canlı yayını yaparak, kendileri medya haline geldiler. Bianet.org ve sendika.org gibi alternatif habercilik yapan internet sitelerine, güvenilir haber kaynakları olarak daha fazla başvurulmaya başlandı. Geleneksel medya cephesinde de alternatifler oluştu. Muhafif küçük televizyon kanalları, eylem alanlarından yaptıkları canlı yayınlar ve yer verdikleri muhalif isimlerle popüleritesini artırdı. Gezi direnişi eylemleri, medya ve özgürlükler başlığında, eleştirel bir şekilde değerlendirip çözümlememiz gereken birçok konu ve yeniden örgütlememiz gereken birçok kurum olduğunu gösterdi, göstermeye devam ediyor.

Mülkiye Dergisinin editörlüğünü yaptığımız Medya ve Özgürlükler sayısının teması, gezi ayaklanmalarından çok çok önce belirlenmişti. Ancak bu toplumsal hareketin ortaya koyduğu tablo, Mülkiye Dergisi yayın kurulunun tartışmaya ve analize açılması gereken toplumsal konuları saptama konusundaki entelektüel öngörüsü hakkında sanırız bir şeyler söylüyor. Medya ve Özgürlükler sayısında, editöryal ve hakem süreçlerinden geçerek yer alabilen makaleler yukarıda betimlemeye çalıştığımız resmin bütün yönlerini ele alamıyor ancak konunun ana başlıklarına dair bilgi, analiz ve tartışmaları içeriyor.

Medya ve Özgürlükler sayısının birinci makalesi, sıklıkla eleştirilen anaakım haberciliğe ve haber medyasına alternatif bir habercilik biçimini ve bunun bir örneği olan bir haber ajansını konu alıyor. Nagehan Tokdoğan, “Hak Haberciliğinde Temel Bir Uğrak: Kadın Odaklı Habercilik ve JİNHA Örneği” başlıklı makalesinde, önce anaakım haberciliğe yönelik feminist eleştirileri sıralıyor ve hak haberciliği kavramının kuramsal çerçevesini çiziyor. Ardından hak haberciliğinin bir biçimi olarak kadın odaklı haberciliği, feminist medya çalışmalarının kuramsal perspektifiyle betimliyor ve bu yaklaşımla Türkiye’nin ilk ve tek kadın odaklı haber ajansı olan Jin Haber Ajansı’nı (JİNHA) ele alıyor. Yazar, JİNHA’nın ürettiği haber metinlerini eleştirel bir söylem analiziyle inceliyor ve JİNHA vasıtasıyla, anaakım medyanın cinsiyetçi dilinde çatlaklar yaratabilme, alternatif bir haber dili oluşturabilme imkânını değerlendiriyor.

Sayının ikinci makalesi, oldukça tartışmalı bir konuyu, internet ortamında düşünce ve ifade özgürlüğü konusunu ‘ağ tarafsızlığı’ (*net neutrality*) kavramı etrafında ele alıyor. Duygu Hatipoğlu, Çağdaş Ceyhan ve Mustafa Berkay Hatipoğlu, “İfade Özgürlüğü Açısından Ağ Tarafsızlığı Kavramı ve Türkiye’deki Hukuki Düzenlemeler ve Pratik Uygulamaları” başlıklı makalelerinde, 1990’ların sonunda ortaya atılan ‘ağ tarafsızlığı’ kavramının, “internet servis sağlayıcılarının ve hükümetlerin İnternet’teki tüm veriye eşit şekilde davranması ve kullanıcı, site, içerik, uygulama ve iletişim tarzı ve benzeri kriterler bakımından ayrımcı ya da farklı uygulama yapmaması” amacına hizmet ettiğini belirtiyorlar. Yazarlar ‘ağ tarafsızlığı’ kavramının ifade özgürlüğü ile doğrudan ilişkili olduğunu, internette klasik sansür biçimleri ve araçlarının değiştiğini, bu yüzden ağ tarafsızlığına dair teknik ve uygulamaların dikkatle incelenmesi gerektiğini öne sürüyorlar. Bu doğrultuda ağ tarafsızlığı ile ilgili Türkiye’deki hukuksal düzenlemeleri ve pratik uygulamaları mercek altına alıyorlar.

“Medya Emekçilerinin Sendikal Örgütlenme Sürecine Yönelik Kavrayışları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı makalesinde Selma Toktaş, medyada düşünce ve ifade özgürlüğü için vazgeçilmez olan iş güvencesi ve sosyal hakların koruyucusu olması beklenen sendika ve sendikal örgütlenmeye medya emekçilerinin nasıl yaklaştıklarını inceliyor. Makale, öncelikle 1980’lerle birlikte hızlanan neoliberalleşme sürecinde değişen çalışma koşulları ve ilişkilerini, emek piyasasının dönüşümünü ve tüm bunların medya sektöründeki yansımalarını eleştirel bir kuramsal çerçeve içinde ele alıyor. Daha sonra bu kuramsal yaklaşım ışığında, 150 sendikal, 135 sendikasız olmak üzere ulusal medyada çalışan 285 gazeteciye uygulanan anket çalışması ile farklı statü ve kurumlardaki 35 gazeteci ile derinlemesine mülakatı kapsayan alan araştırmasından elde ettiği veriyi inceliyor. Sendikalaşma ve sendikal örgütlenmeyi etkileyen sınıfsal ve ideolojik faktörlerle ilgili önemli tartışma ve argümanların yer aldığı makale, medya emekçileriyle ilgili çeşitli tekniklerin bir arada kullanıldığı kapsamlı bir alan araştırmasından elde edilen verilere dayanan bir çözümleme yaptığı için iletişim ve medya çalışmalarına çok önemli bir katkı niteliğinde.

Temanın son makalesi, 12 Eylül 2012-18 Kasım 2012 tarihleri arasında Türkiye’nin farklı cezaevlerinde mahkûmlar tarafından sürdürülen açlık grevi eylemlerinin köşe yazılarında tartışılma biçimini konu alıyor. Nalan Ova’nın “Türkiye’de Köşe Yazılarında Açlık Grevi Tartışmaları” başlıklı makalesi temel hak ve özgürlüklere farklı dünya görüşlerine sahip anaakım gazetelerde yazan köşe yazarlarının nasıl yaklaştığını göstermesi açısından oldukça öğretici. “Anadilde eğitim, anadilde savunma hakkı ve Abdullah Öcalan’a yönelik uygulanan tecridin kaldırılması talebi” ile başlayan ve 68 gün süren açlık grevi hakkında, *Radikal*, *Yeni Şafak* ve *Hürriyet* gazetelerinde yer alan köşe yazıları eleştirel söylem çözümlemesi

ile analiz ediliyor. Böylece yazar, ister muhafazakâr, ister sosyal demokrat ya da liberal olsun, anaakım medyada çalışan ve bir tür kanaat önderi olan köşe yazarlarının hak ve özgürlüklerle ilgili ufkunu çarpıcı bir şekilde ortaya koyuyor. Medya ve Özgürlükler sayısında yer alan makalelerin, Gezi Direnişinden önce kaleme alındığını ve hakem süreçlerinin tamamlandığını söylemiştik. Ancak sayıda Gezi Direnişi eylemlerinin temayla ilgili çeşitli boyutlarını ele alan iki zihin açıcı yorum yazısı var. Ümit Atabek, “Yeni Medya ve Yeni İletişim Düzeni” başlıklı yorum yazısında, öncelikle ‘yeni medya’ kavramını sorguluyor ve bu ‘yeni’ iletişim teknolojilerinin ekonomi politiğinin, Gezi Direnişi etrafındaki toplumsal eylemler açısından ne anlama geldiğini tartışıyor. Atabek, dikkatimizi, teknolojik olanı sarıp sarmalayan ‘politik’in belirleyiciliğine çekiyor.

İkinci yorum yazısı Can Irmak Özınanır ait ve “Gezi Direnişi’nden Forumlara: Saatlerin Ayarını Bozan Politikanın Dönüşü” başlığını taşıyor. Özınanır, önce Gezi Parkı Direnişinin politik anlamını, dünyadaki benzer eylemler eşliğinde değerlendiriyor. Daha sonra, farklı kent mekanlarında yapılan forumlara evrilen eylemlerin, açtığı politik imkanları tartışıyor. Yazar, bir sanat ve erdem olarak kavradığı politikanın forumlarda nasıl yeşerebileceğini ele alıyor.

Sayının tema bölümünü, popüler kültür ve mizah üzerine özgün eleştirel incelemeleriyle bilinen Levent Cantek ile yaptığımız söyleşiyle tamamlıyoruz. “Düşünce Özgürlüğü, Mizah ve Gezi Direnişi” başlıklı söyleşi, mizah ve politik muhalefet, ifade özgürlüğü ve mizah ilişkisini irdeliyor. Gezi Direnişi eylemlerinin en çarpıcı yanlarından biri, mizahın öngörülmedik kullanımları ve politik muhalefetin dili haline gelmesiydi. Protest bir örgüt ciddiyeti taşımadan da toplumsal muhalefetin yapılabileceğini, bu kadar açık bir şekilde gösteren, bu genç mizahıydı. Hakkını yemeyelim, Gezi’den önce de feminist hareket ve LGBT hareketi, ciddi erkek muhalefetinin dışında, protesto biçimlerini bize göstermişti. Neşeli karnavalesk protesto eylemleri, Gezi Direnişi Gençliğinin mizahıyla icad olmadı. Ancak mizahın başrolde olduğu muhalif dil Gezi Gençliğinin eseriymiş sanırız. Levent Cantek ile bu mizahın karakteri, sahibi ve sonuçları üzerine konuştuk. Umarız ortaya keyifli ve öğretici bir söyleşi çıktı.

Ülkemizde bilgi üretmenin, bu bilgiyi yaymanın ve paylaşmanın, akademik dergiciliğin zorluklarını ancak yapanlar bilir. Neredeyse tamamen gönüllü yapılan, bilgiyle hemhal olmaya adanmışların yaptığı bir iş... Bilgiyi, kariyerinin hizmetine koşarlarsa konumuzun dışında elbet. Mülkiye Dergisinin bu sayısı da, bir grup içten, fedakâr ve özenli bilim insanının çaba ve katkılarıyla okurla buluşuyor. Bu kapsamda her şeyden önce makale ve yorum yazarlarına, makaleleri dikkatle değerlendiren hakemlerimize, Mülkiye Dergisi’nin Mülkiyeliler Birliği adına sahibi Sevilay Çelenk’e, her aşamada yardım eden ve yol gösteren genel yaygın

yönetmeni ve editör yardımcılara, yazı işleri müdürüne ve son olarak söyleşi talebimize olumlu cevap vererek görüşlerini samimiyetle paylaşan Levent Cantek'e teşekkürü borç biliriz.

Engin Sarı - Burcu Sümer

Sonnot

¹ Önder Özdemir, Haziran Direnişi ve muhalif gazeteler: Bir medya analizi denemesi. <http://www.sendika.org/2013/08/haziran-direnisi-ve-muhalif-gazeteler-bir-medya-analizi-denemesi-onder-ozdemir/>. Son erişim tarihi, 07.09.2013.